

Stad en platteland zijn ook in de EU electoraal gespleten

Ruimtelijke segregatie die de verkiezingsuitslag in de VS bepaalde, bedreigt ook de EU. Alleen met de 'herverdelingsmachine' kan die dreiging worden afgewend, betoogt Coen Teulings.

Kiezersonderzoek [laat zien dat twee kwesties bepalend zijn geweest](#) voor de verkiezingsuitslag in de VS. De interpretatie van rellen zoals in Kenosha (Black Lives Matter versus betere ordehandhaving door de politie) en Covid-19 versus de economie. Het is zeer de vraag of Joe Biden ook zonder de Covid-crisis had gewonnen. Dat hij slaagde waar Hillary Clinton in 2016 faalde, is vooral te danken aan zijn aanhang onder nieuwe kiezers en zijn relatieve winst onder lageropgeleide witte mannen. Trumps bijna-meerderheid is nog steeds gebaseerd op een onwaarschijnlijke coalitie van die lageropgeleiden (vooral op het platteland) en de *rich happy few*.

Want het meest opmerkelijk aan de verkiezingsuitslag is de toenemende ruimtelijke segregatie van het electoraat: het platteland stemt Republikeins, de stad Democratisch. [In 1992 woonde nog twee derde van de kiezers in kiesdistricten waar beide partijen ongeveer even groot waren](#). Nu is dat nog maar 40 procent. Thans woont 8 procent van het electoraat in districten waar een van beide partijen meer dan 80 procent van de stemmen haalt; in 1992 kwam dat nagenoeg niet voor.

De diepe achtergrond van deze ruimtelijke segregatie laat zich het best illustreren met de uitslag in de staat Colorado, een blauw Democratisch eiland in de verder knalrode Republikeinse vlakke van de Midwest. Wat verklaart die afwijkende verkiezingsuitslag? Denver. Colorado's hoofdstad heeft met San Francisco, Portland en Seattle aan de westkust en Boston aan de oostkust de best opgeleide beroepsbevolking van het land. Al deze steden zijn broedplaatsen van de innovatie die de VS zo welvarend maken.

Dezelfde politieke tegenstelling tussen hoogopgeleide steden en een laagopgeleid platteland doet zich ook in de Europese Unie voor, maar minder extreem dan in de VS. Nederland is geen uitzondering. Premier Rutte verwoordde deze tegenstelling vorig jaar met zijn uithaal naar [„de witte wijn sippende elite uit Amsterdam”](#).

We kunnen eindeloos klagen over de opkomst van het populisme en de teloorgang van democratische grondbeginselen. Het heeft echter meer zin om het populisme op te vatten als een noodkreet van een deel van het electoraat, een uiting van hun onvrede over de gevolgen van eerdere keuzes van democratisch gekozen politici. De Amerikaanse lageropgeleide witte man voelt zich bedreigd door het verlies van zijn baan en kiest voor bescherming door een sterke leider. Een werkbaar politiek programma zal op die onvrede een antwoord moeten geven.

Juist dat maakt het onderwerp zo explosief. De toenemende segregatie tussen stad en platteland, en daarmee tussen opleidingsniveaus, is namelijk het onvermijdelijk bijproduct van de moderne economie. Het grote geld wordt tegenwoordig niet meer verdiend met 'maken', maar met het 'bedenken' van nieuwe manieren van 'maken': R&D en design. We hebben 'maken' grotendeels uitbesteed, aan machines en aan andere landen, eerst aan China, en nu Vietnam en de Filipijnen. 'Maken' kan onze plek als een van de vier of vijf rijkste landen ter wereld niet langer rechtvaardigen. Zonder 'bedenken' horen wij in dat rijtje niet thuis.

Michael Sandel bepleit [in zijn nieuwe boek *De Tirannie van Verdienste*](#) een kleinere rol voor opleiding in de maatschappelijke waardering van werk. Het streven is lovenswaardig, maar het is gedoemd te

mislukken. Voor 'bedenken' zijn *pressure cookers* nodig: plekken waar mensen met kennis en ideeën bijeen worden gebracht om met stoom en kokend water nieuwe ideeën te bedenken. Economen noemen dit agglomeratievoordelen. Het empirisch bewijs daarvoor is overweldigend. Juist dat is wat de stad biedt.

In deze ruimtelijke spagaat tussen 'maken' en 'bedenken' is de EU zowel in het nadeel, als in het voordeel. De EU is in het nadeel, omdat we terrein verliezen. Nederland is trots op zijn universiteiten, maar die trots kan niet verhullen dat de EU zonder het Verenigd Koninkrijk [slechts één universiteit in de wereldwijde toptwintig heeft](#) (Paris-Saclay). Momenteel worden in de IT de kaarten voor de toekomstige wereld geschud. Van de topzeven van bedrijven in deze sector zijn er vijf Amerikaans, twee Chinees. De EU is louter toeschouwer. De twee Chinezen in de topzeven, Alibaba en Tencent, laten nog iets anders zien: China maakt in hoog tempo de transitie van 'maken' naar 'bedenken'. De EU dreigt achterop te raken.

Maar de EU is ook in het voordeel. Geen grootmacht heeft zo'n uitgebreide welvaartsstaat als de EU. Nergens is de gezondheidszorg voor brede groepen zo goed geregeld als juist hier. In Nederland vinden uiterst links (SP) en uiterst rechts (PVV) elkaar in de steun voor de zorg. Sociale bescherming en inkomensondersteuning zijn hier uitstekend geregeld, met nagenoeg Kamerbrede steun. Juist daarom heeft de opkomst van het populisme in de EU minder polariserend gewerkt dan in de VS. Deze herverdelingsmachinerie biedt het politieke mandaat waarmee 'bedenkers' in hun snelkookpannen kunnen werken aan de R&D die straks bepalend is voor onze welvaart. Precies aan dat mandaat ontbreekt het in de VS. Juist daarom heeft Ian Buruma in *NRC* meermaals [gepleit voor een nieuwe 'New Deal' voor de VS](#).

Willen de EU en Nederland het huidige niveau van politieke polarisatie in de VS blijvend het hoofd kunnen bieden, dan moeten we zowel ons nadeel aanpakken als ons voordeel beschermen. Het aanpakken van ons nadeel vraagt meer nadruk op 'bedenken'. Betere universiteiten, meer R&D. Maak die *pressure cookers* voor toptalent. Doen we dat niet, dan verliezen we meer terrein op de VS en streeft China ons voorbij. Dat leidt echter onvermijdelijk tot meer ruimtelijke segregatie.

Voor het beschermen van ons voordeel moet de herverdelingsmachinerie worden ingezet om de schaduwkant van de ruimtelijke segregatie aan te pakken: meer aandacht voor het platteland. Het geld dat wordt verdiend in Amsterdam en Eindhoven moet deels worden gebruikt om de leefbaarheid op het platteland beter te beschermen.

Coen Teulings is universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht.

20-11-2020